

Юлія Олександрівна Загуменна,

кандидат юридичних наук, доцент,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

кафедра теорії та історії держави і права (професор);

<https://orcid.org/0000-0003-0617-8363>,

e-mail: yuliyazagum@gmail.com

**СУЧАСНІ ТРЕНДИ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ
СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»**

У контексті існуючих наукових підходів розглянуто сучасні тренди, що диктують смислове поняття «національна безпека». Продемонстровано тенденції розвитку вітчизняної, насамперед правової думки, яка точиться навколо поняття «національна безпека України». Акцентовано на провідній ролі юриспруденції в інтеграції наукових знань щодо проблематики національної безпеки. Визначено шляхи та перспективи вдосконалення нормативно-правового забезпечення національної безпеки в сучасних умовах розвитку Української держави.

Ключові слова: національна безпека, війна, збройна агресія, правовий режим, воєнний стан, безпекові правовідносини, безпекове законодавство.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Ключовою ознакою сучасної науки є міждисциплінарність, коли наукові надбання продукуються завдяки акумулюванню досягнень, різних як за профілем, так і за сферою наукових знань. Не є винятком і безпекознавство, адже всебічне наповнення змістом поняття «національна безпека» відбувається завдяки поєднанню широкого спектра різноманітних наукових знань (філософських, економічних, політологічних, юридичних тощо), які потребують узагальнення та систематизації. Без перебільшення можна стверджувати, що інтегративну та провідну роль у цьому напрямі відіграє юриспруденція, адже саме поняття «національна безпека» передусім має формально юридичний вимір, знаходить своє висвітлення в законодавстві, слугує орієнтиром для формування безпекової політики держави. Тому дослідження й узагальнення різних наукових підходів, які мають місце стосовно поняття «національна безпека України», є актуальним науковим завданням, що не має строку давності.

Стан дослідження проблеми

Науковому дискурсу в царині питань національної безпеки присвячено чимало праць: від античної філософії до сучасних наукових

розробок. У сучасній науці накопичений значний масив матеріалу, вже сформульовані певні теорії та концепції національної безпеки, проведені дослідження щодо визначення її поняття та суті, визначені особливості функціонування системи забезпечення національної безпеки. Досліджувана проблематика привертає значну увагу українських та зарубіжних дослідників у різних галузях юридичної науки, зокрема філософії, політології, соціальної психології. Незважаючи на певні успіхи окремих наук у дослідженні низки фундаментальних проблем безпеки, поки що не створено всеосяжної теорії національної, регіональної та міжнародної безпеки, яка б забезпечувала науково обґрунтований підхід до комплексного їх вирішення. В умовах трансформаційних процесів, появи нових глобальних загроз все більшої уваги потребує проблематика переосмислення феномена національної безпеки. У зв'язку із цим значний науковий і практичний інтерес представляє системне і комплексне дослідження у загально-теоретичному ракурсі основ національної безпеки, механізму її забезпечення в умовах сьогодення.

Перспектива наступних наукових пошуків полягає в тому, що поняття національної безпеки трансформується залежно від зовнішніх і внутрішніх умов, у яких перебуває Українська держава. Це, у свою чергу, вимагає постійних наукових досліджень у зазначеній сфері та обумовлює актуальність дослідження.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в розгляді та аналізі сучасних трендів, що диктують смислове поняття «національна безпека», враховуючи аналіз широкої палітри наукових підходів щодо розуміння поняття «національна безпека». Вказані цілі диктують необхідність подальшої інновації доктрини національної безпеки України, вдосконалення її дефінітивної основи з подальшою екстраполяцією у вітчизняне позитивне право.

Досягнення репрезентованої мети обумовлює виконання таких дослідницьких *завдань*: всебічно визначити концептуальні засади розуміння сутності національної безпеки; розглянути концепцію національної безпеки як сукупність теоретичних (наукових) та практичних підходів до протидії загрозам національній безпеці України; визначити шляхи та перспективи вдосконалення нормативно-правового забезпечення національної безпеки в сучасних умовах розвитку Української держави.

Наукова новизна дослідження

Новизна дослідження полягає у формулюванні низки умовиводів як теоретичного, так і практичного характеру, що мають слугувати основою для визначення крізь призму сучасної теоретичної

юриспруденції та національно-безпекознавства феномена національної безпеки на прикладі сучасної України, вдосконалення її нормативної та організаційної складової. Це виявляється у:

– авторському підході до розуміння поняття «національна безпека». Під національною безпекою слід розуміти захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, правових та соціальних цінностей, способу життя від широкого спектра зовнішніх і внутрішніх загроз, різних за своєю природою. Більш конкретними різновидами правової дефініції «безпеки», що співвідносяться з нею як категорії «загальне» й «особливе», є поняття «національна безпека», «державна безпека», «громадська безпека», «безпека особи», а похідними від них – «військова безпека», «економічна безпека», «інформаційна безпека» й інші види безпеки, виділені в окремий вид у численних наукових працях українських та зарубіжних фахівців залежно від об'єкта захисту, сфери суспільних відносин, видів практичної діяльності різних державних органів;

– подальшому вдосконаленні з теоретико-правового боку питання правової реформи в галузі національної безпеки, а саме те, що вона передбачає планомірні, науково обґрунтовані, суспільно прийнятні та виправдані зміни: 1) у законодавстві, що гарантує національну безпеку та захищає національні інтереси; 2) у структурі, організації та діяльності органів державної влади та інших суб'єктів, відповідальних за забезпечення національної безпеки, в системі їх функцій та повноважень, а також у способах (формах, методах) їх реалізації; 3) в якісному зміцненні стану захищеності всього масиву суспільних відносин, що центруються навколо національної безпеки та охоплюються об'єктом реформи, від зовнішніх і внутрішніх, реальних та потенційних загроз. Відтак реформа національної безпеки постає в єдності трьох компонентів: нормативно-правового (регулятивного), управлінського (суб'єктного) та об'єктного (зміна сфери суспільних відносин у галузі національної безпеки).

Виклад основного матеріалу

Тема безпеки відіграє непересічну роль для життєво важливих цінностей людського буття. У сучасному суспільстві існують інститути з прав людини, які покликані забезпечувати основні умови й безпечну соціально-культурну сферу кожного громадянина, для якого життя і здоров'я є вищою соціальною цінністю, що охороняється законом. Безпека – це те, без чого не може існувати гарантія охорони здоров'я та життя в кожній державі. У зв'язку із цим важливим є об'єктивний аналіз і переосмислення ключових питань, пов'язаних із визначенням проблеми безпеки.

Проблемі забезпечення та визначення поняття «національна безпека» в Україні приділяли увагу багато дослідників, наприклад

В. Б. Вагапов, О. М. Гончаренко, Е. М. Лисицин, які схильні вважати, що національна безпека – це категорія, яка характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод *особи, суспільства і держави* від зовнішніх та внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави [1, с. 32]. Таке твердження формулює методологічний підхід, відповідно до якого ключову увагу приділяють двом категоріям – окремії *особистості* та *державі*, і відповідно правам та інтересам кожної людини, з яких уже далі формується безпека в державі загалом. Досить схожий підхід розглядається в американській концепції національної безпеки, яка також ґрунтується на теорії «національних інтересів», і саме звідси бере початок відповідна модель співвідношення, в якій національна безпека розглядається як частина національних інтересів. Така модель нині набула широкого визнання. Вперше її запропонував американець У. Липпман. Дослідниками цієї проблеми були також Б. Бруді, М. Гальперін, Г. Кан, Г. Кіссінджер, Г. Ласвел, Г. Моргентау [2, с. 53]. На думку колишнього міністра оборони США Г. Брауна, національна безпека – це здатність зберігати територію, підтримувати економічні відносини з іншими країнами світу, на різних рівнях захищати від зовнішнього негативного впливу свої інститути і систему управління, контролювати свої кордони [3]. У своїй концепції він поєднує забезпечення національної безпеки з необхідністю підтримувати міжнародні відносини з іншими країнами.

Хоча історичні й теоретичні посилання на національну безпеку акцентують увагу на військових аспектах, зараз широко поширений підхід Організації Об'єднаних Націй. Окрім зовнішньої військової загрози, ООН, наприклад, визначає сім рівнів у своєму визначенні національної безпеки: 1) економічний: створення робочих місць і впровадження заходів для запобігання бідності; 2) поставка продуктів харчування для запобігання голоду та нестачі їжі; 3) охорона здоров'я: забезпечення заходів і приладів для запобігання захворюванням, проблемі відсутності доступу до базової медичної допомоги; 4) екологічні заходи: проти шкоди навколишньому середовищу, виснаження ресурсів, стихійних лих і забруднення природи; 5) особиста безпека: застосування заходів запобігання фізичному насильству, злочинності, тероризму, домашньому насильству та дитячому рабству; 6) застосування громадою заходів проти етнічної, релігійної та іншої напруженості, пов'язаної з ідентичністю; 7) вжиття політичних заходів проти політичних репресій і порушень прав людини [4].

Згідно із пропозиціями Фонду національної міжнародної безпеки при ЮНЕСКО національна безпека визначається як система державних і суспільних гарантій стабільного розвитку нації, захисту її

базових цінностей та інтересів, джерел духовного і матеріального добору від зовнішніх та внутрішніх загроз [5, с. 132].

Отже, слід відмітити, що аналіз визначень поняття «національна безпека» як українських, так і більшості інших іноземних дослідників нерозривно пов'язує його із захистом «інтересів». Так, інтереси стосуються як окремої безпеки особи, так і держави загалом. Безпека особи та безпека держави – це ключові елементи концепції розуміння поняття «національна безпека». Тому в широкому розумінні термін «національна безпека» ми будемо розглядати, в першу чергу, з точки зору захисту «інтересів» – здатності нації захищати своїх громадян і свої внутрішні цінності від загроз, враховуючи держав-агресорів і терористичні організації. У вузькому розумінні поняття «національна безпека» трансформується у процес забезпечення існування нації та держави загалом. Наукові праці більшості дослідників ери «національної безпеки» пов'язують її поняття зі складовою захисту і військових оборонних сил. Проте вже після загроз холодної війни стало зрозуміло, що визначення національної безпеки в контексті звичайних військових сил – справа минулого, необхідно все ж таки розширити його контекст. У політичному аспекті таке поширення визначень національної безпеки створює проблеми. У деяких випадках, наприклад, вони є просто перепрофілюванням програм внутрішньої політики, таких як покращення інфраструктури, спрямованих на переведення коштів і ресурсів з армії. В інших випадках вони необхідні, щоб реагувати на складність міжнародного середовища, що швидко змінюється. Ми дотримуємося думки ООН, яка змістовно виклала чітко визначені рівні національної безпеки, тим самим розширивши її значення.

З урахуванням зазначених вище детермінант у 2018 р. було ухвалено Закон України «Про національну безпеку України», відповідно до якого фундаментальними національними інтересами згідно з п. 3 ст. 3 є:

1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;

3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами¹.

---

¹ Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна

Виходячи з вищенаведених пунктів Закону, Стратегія національної безпеки України базується на трьох основних ідейних поглядах державної політики: стримування, стабільність та співробітництво.

У п. 4 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» зосереджено увагу на тому, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо.

Загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України (є основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки), Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України. Згідно зі ст. 15 зазначеного Закону координацію у сферах національної безпеки і оборони здійснює Рада національної безпеки і оборони України відповідно до статті 107 Конституції України та Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України»¹.

Таким чином, прослідкувавши тенденцію нормативного врегулювання забезпечення національної безпеки України, ми дійшли висновку, що основним фундаментом Стратегії виступає необхідність усунути загрози, пов'язані з державним суверенітетом, і створити умови для відновлення територіальної цілісності України, забезпечити мирне майбутнє, нову якість економічного, соціального та гуманітарного розвитку, інтеграції України до Європейського Союзу та НАТО. Цілі суб'єктів сектору безпеки України щодо контролю за процесом формування та реалізації політики національної безпеки спрямовані на: захист демократичного конституційного ладу, моніторинг функціонування інститутів державної влади, покликаних забезпечити суверенітет, територіальну цілісність, сталий розвиток держави; сприяння захисту основних прав і свобод людини; активну участь у протидії загрозам національній безпеці, визначенні пріоритетів зовнішньої політики, захисті інтересів громадян за кордоном; оцінку ефективності заходів органів державної влади щодо забезпечення

Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 10.11.2022).

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.11.2022).

політики національної безпеки, а також недопущення втручання інших держав у внутрішні справи України.

Визначення концепції механізму забезпечення національної безпеки є ключовою основою країни для задоволення основних потреб і проблем безпеки громадян, а також для протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам країні. Концептуальним є розвиток нових ключових категорій механізму національної безпеки, які, крім зосередження уваги на ефективності суб'єктів права, уповноважених на реалізацію безпеки, мають враховувати низку інших пріоритетних питань як спосіб забезпечення суспільної легітимності, права власності та стійкість, а також полегшення їх реалізації та підвищення ефективності забезпечення безпеки. Слід виділити основні тренди у сфері протидії загрозам національній безпеці України, які охоплюють такі напрями: 1) безпека людини; 2) нагляд і підзвітність; 3) права людини; 4) справедливість; 5) моніторинг і координація; 6) комунікація.

Розпочнемо з першого напрямку. **Безпека людини** – це цілісна концепція, яка охоплює права людини, належне управління, доступ до освіти й охорони здоров'я та гарантує, що кожна людина має можливості і вибір для реалізації свого власного потенціалу. Інтеграція підходу до безпеки людини у Стратегію національної безпеки може допомогти визначити та вирішити наскрізні виклики і запобігти їх переростанню в конфлікти. Варіанти посилення акценту на безпеці людини у стратегії чи політиці національної безпеки мають такі етапи:

- розглянути основні причини незахищеності громадян як частину стратегій досягнення цілей;

- сприяти партнерству з багатьма зацікавленими сторонами, залучаючи правозахисні організації та громадянське суспільство загалом до визначення та реалізації Стратегії національної безпеки шляхом широких громадських консультацій та подання груп, які представляють різні верстви суспільства;

- розглянути освіту і роль молоді як ключову сектору безпеки і його механізмів нагляду та підзвітності.

Наприклад, у Стратегії національної безпеки Філіппін на 2011–2016 рр. наголошено, що «добробут людей є першочерговим». У 2017–2022 рр. знову згадується ця концепція, підтверджуючи, що «широке населення має бути захищеним від будь-якої шкоди, яка може поставити під загрозу їхнє життя, власність і спосіб життя»¹.

---

¹ National Security Strategies: a top priority. Daily mirror (Sri Lanka) // Pressreader : сайт. URL: <https://www.pressreader.com/sri-lanka/daily-mirror-sri-lanka> (дата звернення: 10.11.2022).

Другий напрям – **нагляд і відповідальність**. Демократичний нагляд за сектором безпеки широко визнається як міжнародна норма (наголошується, зокрема, в документах ООН). Це передбачає встановлення надійних систем стримувань і противаг, дотримання принципів підзвітності та прозорості, забезпечення ефективної роботи суб'єктів, уповноважених на реалізацію безпеки, а також відповідності правовій і політичній базі. Зосередженість на нагляді та підзвітності значною мірою сприяє легітимності. Варіантами посилення акценту на нагляді та підзвітності в механізмі національної безпеки є:

- визначення конкретних ролей громадянського суспільства та інших недержавних механізмів підзвітності, щоб дозволити їм ефективно сприяти нагляду та підзвітності сектору безпеки, захищаючи їх від неналежного впливу і загроз;
- включення та підкреслення ролі парламенту і незалежних державних наглядових інституцій, враховуючи заходи щодо їх захисту від неправомірного політичного впливу та виділення їм необхідних фінансових і людських ресурсів.

Прикладом дієвості й ефективності такого елемента механізму забезпечення національної безпеки є Стратегія Великої Британії 2015 р., де вказано, що правління зобов'язується «консолідувати повноваження щодо розслідування, яких вимагають державні органи, із надійним наглядом, прозорістю та гарантіями для забезпечення національної безпеки»¹.

Права людини є центральними для безпеки на національному, громадському та міжнародному рівнях. Сильний підхід до прав людини також забезпечує основу для побудови партнерських відносин із громадянами та розвитку їхньої стійкості, щоб допомогти вирішувати проблеми безпеки. Варіанти посилення акценту на правах людини включають у себе:

- розроблення нормативно-правових актів, щоб посилити відданість правам людини, що міститься в загальних документах, таких як Конституція тощо, і тим самим наголосити на зосередженості на правах людини як на основному пріоритеті;
- обов'язок усунення порушень прав людини в установах сектору безпеки або здійснення правосуддя;
- виділення національних механізмів, які забезпечуватимуть громадянські права та міжнародні норми прав людини.

Система правосуддя є важливою ланкою механізму безпеки, що безпосередньо сприяє зміцненню громадського порядку та безпеки.

---

¹ National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015 // STUDYLIB : сайт. URL: <https://studylib.net/doc/10744550/national-security-strategy> (дата звернення: 10.11.2022).

Однак його внесок виходить за межі цього. Система правосуддя сприяє підтримці мирного внутрішнього середовища через свою роль як механізму розповсюдження та управління конфліктами. Варіанти посилення акценту справедливості у стратегії чи політиці національної безпеки включають у себе:

- висвітлення актуальності державних та недержавних механізмів вирішення спорів, доступу до правосуддя та зосередження уваги на судових процедурах, а також законодавстві з метою забезпечення послідовності у забезпеченні громадянам правосуддя;

- визначення зв'язку національної безпеки з національними стратегіями правосуддя;

- включення органів юстиції до координаційних механізмів.

Однією зі стратегій Філіппін на 2011–2016 рр. є внесок у зміцнення верховенства права по всій країні, забезпечення ефективного функціонування елементів системи кримінального правосуддя, а також наявність у громадян функціонуючої та надійної системи правосуддя.

Моніторинг і координація. Встановлення надійної системи моніторингу національної безпеки є вирішальним кроком для успішної реалізації, забезпеченням того, щоб стратегія та план її впровадження відповідали різким змінам, виникненню нових непередбачуваних обставин, що постійно змінюються. Варіантами заходів посилення зосередженості на моніторингу є:

- наголосити на вимозі щодо періодичних оглядів національної безпеки у країнах, відображення планових заходів із впровадження моніторингу в нормативно-правових документах;

- наголосити на ролі держави, зокрема в бюджетних питаннях;

- встановити офіційну моніторингову роль для громадянського суспільства.

Функціонування такої системи моніторингу полягає в забезпеченні органів управління повною, своєчасною та достовірною інформацією про процеси, що відбуваються в різних сферах економіки і впливають на стан національної безпеки країни. Вона має будуватися на таких основних принципах:

- узгодженості нормативно-правового й організаційно-методичного забезпечення, сумісності технічного, інформаційного та програмного забезпечення її складових;

- систематичності спостережень за станом різних складових національної безпеки, соціально-економічної ситуації, транспортної інфраструктури, потенційно небезпечними об'єктами; своєчасності отримання, комплексності опрацювання та використання інформації, що надходить і зберігається в системі моніторингу;

- об'єктивності первинної, аналітичної та прогнозної інформації, оперативності її доведення до органів державної влади, органів

місцевого самоврядування, громадських об'єднань, засобів масової інформації, населення України, зацікавлених міжнародних установ і світового співтовариства. Тобто доцільним убачається створення в країні аналітичної установи, відповідальної за постійний моніторинг стану національної безпеки, її потенційних загроз, надання вичерпної інформації про масштаби, структуру, динаміку, соціально-економічні наслідки тощо [6]. Наприклад, уряд Ямайки рекомендує створити місцеві ради (враховуючи представників громади) з «консультативною, моніторинговою та оцінювальною роллю» з питань безпеки.

Комунікація. Розроблення такої концепції може бути напруженим і досить складним процесом, особливо якщо дотримуватися передової практики включення широкого кола консультацій із громадськістю і державними установами. Такий підхід допомагає гарантувати, що отриманий документ відповідає різноманітним потребам і проблемам. Однак це також може викликати очікування швидких змін і розчарування, коли не видно миттєвих результатів. Комунікації дадуть зворотній зв'язок тим, хто консультиється, про те, як їх думки були враховані, а також роз'яснить терміни та процедури для наступних кроків. Комунікації також підтримуватимуть досягнутий рівень вирішення окремого питання, щоб створити відчуття, що кожен, хто бере участь у його формулюванні, також є частиною його впровадження. Варіанти посилення зосередженості на комунікації включають у себе:

- зобов'язання розробити конкретну комунікаційну стратегію без дискримінації для супроводу забезпечення національної безпеки;
- наголошення на ролі громадянського суспільства та ЗМІ у підвищенні обізнаності про різноманітні зобов'язання держави щодо безпеки та сприяння налагодженню комунікації громадян із механізмами підзвітності, які містяться у стратегії;
- наголошення на важливості внутрішнього спілкування із суб'єктами, уповноваженими на реалізацію безпеки, щоб переконатися, що вони розуміють свої нові відповідні ролі та зміни, необхідні для їх виконання.

Таким чином, концепція механізму безпеки дає можливість визначити основні підходи для боротьби із загрозами, які постають перед національною безпекою. Сукупність підходів допомагає встановити критерії достатнього рівня захищеності від них, сформулювати механізми впливу на джерела таких загроз. Варто зауважити, що ефективність зазначених категорій залежить від зовнішньої та внутрішньої політики в державі – «могутності держави, сили та її впливу», яким, відповідно, й буде визначатися ступінь реалізації національних інтересів.

Сучасні глобалізаційні зміни на Європейському континенті, а також агресивні дії окремих сусідів, які виступали гарантами національної безпеки, спричинили різкі й доволі серйозні рішення щодо перегляду національної безпеки в Україні. У цьому значенні питання національної безпеки залишається для України відкритим, що означає розроблення нових тенденцій та концепцій Стратегії національної безпеки України.

Як уже зазначалося, відносини, які виникають у сфері національної безпеки України, а також стратегії регулюються Законом України «Про національну безпеку України», який було ухвалено у 2018 р. Хотілося б наголосити на тому, що законодавство потребує вдосконалення та висвітлення нових аспектів, які варто впровадити у Стратегію національної безпеки. На нашу думку, для України у сфері національної безпеки велике значення, крім зазначених вище питань, має її рух у напрямку європейської інтеграції, що тим самим продемонструє ефективність економічної, політичної та військової бази України, сприятиме залученню новітніх технологій, іноземних інвестицій, у тому числі у військову сферу.

Слід виділити низку причин, які демонструють необхідність зосередження України на процесі євроатлантичної інтеграції.

1. «Європейські погляди» на національну безпеку дещо відрізняються від «традиційних». Мається на увазі, що традиційний погляд, який орієнтований, в основному, на нарощування воєнно-політичної мощі, є протилежним європейському, що охоплює цілісну систему: взаємозалежність соціально-економічної, військової, політичної, культурної сфер для побудови ефективної стратегічної бази національної безпеки.

2. Надання переваги так званому інформаційному середовищу, а не силовому тиску. Так, європейський вимір національної безпеки орієнтується на створення відповідних структур, які вирішують питання національної безпеки за допомогою «діалогу», компромісних зустрічей та мирних поглядів.

3. І нарешті, одна з найголовніших причин – це необхідність вийти на передовий рівень розвинених країн, визначити гідну сторону в міжнародному вимірі спільнот європейських народів.

Таким чином, європейська інтеграція є необхідною складовою у визначенні стратегічних напрямів національної безпеки України. А Єрмоленко справедливо зазначає: «Оскільки ми країна запізнолі модернізації, то нам доводиться орієнтуватися на ті ліберальні цінності (свобода, права людини, рівність тощо), які в західних країнах втілювалися кількома століттями через реформацію й просвітництво. ... Без просвітництва не було б не тільки суверенної особистості, а й новоєвропейських демократичних інституцій, а відтак і переходу до постконвенційної стадії розвитку моральної свідомості» [7, с. 79].

Ще однією з проблем, які виникають у сфері національної безпеки України, є недостатнє врегулювання на законодавчому рівні питання щодо національних інтересів. Так, у ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» визначено перелік фундаментальних національних інтересів України, проте в досить загальній формі.

Політичний глухий кут всередині країни або існування некомпетентних органів держави можуть ускладнити погодження чіткого набору національних інтересів, які будуть викладені у стратегії національної безпеки. Бельгія є прикладом країни, яка роками переживала таку складну ситуацію під час численних затяжних переговорів щодо позиції прем'єр-міністра; це заварило уряду об'єднатися навколо чіткого набору національних інтересів. У таких випадках стратегія національної безпеки де-факто втрачає пріоритет на користь внутрішньополітичного маневрування, та інерція, а не заплановані дії може стати домінуючою у підході до національної безпеки. Таким чином, країни, які мають труднощі з формулюванням національних інтересів, ризикують не передбачити загроз і не підготуватися до них [8].

Варто здійснити остаточну класифікацію національних інтересів на законодавчому рівні. Схиляємось до позиції Г. Костенко, який класифікує національні інтереси «за характером (коаліційні, національні), взаємністю (однобічні, взаємні), ступенем черговості (першочергові, інші), масштабом (глобальні, регіональні, локальні), ступенем важливості (життєво важливі, важливі, істотні), ступенем терміновості (постійні, довго-, середньострокові, поточні)» [9, с. 156]. Така класифікація, особливо та, яка стосується ступеня важливості, дасть можливість зрозуміти значення національних інтересів як таких, ступінь важливості реалізації яких високий, середній або низький. Національні інтереси не є статичними, вони мають властивість змінюватися від однієї сфери реалізації до іншої на основі внутрішніх політичних пріоритетів та проблем, що виникають у всьому світі.

Висновки

1. Важливо мати на увазі, що поняття «національна безпека» є динамічним, а не статичним феноменом, тому не тільки може, а й повинно змінюватися, коригуватися у визначеннях через певний час. У стратегіях національної безпеки України 2007, 2012, 2015 та 2020 років не дається визначення національної безпеки. Національна безпека охоплює оборону країни та всі види безпеки, передбачені Конституцією та законодавством України, насамперед державну, громадську, інформаційну, екологічну, економічну, транспортну, енергетичну безпеку, безпеку особи.

2. У сучасних умовах особливого значення набула концепція пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки у трьох вимірах:

колективна безпека, спільна безпека, безпека на основі співробітництва на зовнішньополітичній арені. Кожна з них, враховуючи специфіку, має власні особливості забезпечення в тій чи іншій країні. Оборона як невід’ємна складова в аспекті національної безпеки присутня в кожній країні, вказуючи на орієнтир захисту свого народу, а також власних кордонів. Комплекс безпеки в країнах формується за допомогою інформаційно-технічної бази – впровадження новітніх технологій моніторингу та захисту. Одним із пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки на основі зарубіжного досвіду ми визначили принцип співробітництва, який передбачає процес обміну інформацією між зацікавленими сторонами міжнародних відносин, проведення «діалогу» між ними, а також моніторингу з викликів національній безпеці [10, с. 38].

3. За допомогою визначення окремих чинників, які негативно впливають на розроблення та впровадження політики національної безпеки в Україні, можна зосередити увагу на тих аспектах, які стримують розвиток національної безпеки. Законодавче закріплення національної безпеки в Україні потребує вдосконалення, зокрема зосередження національної безпеки на «європейських поглядах», які надають перевагу демократично-ліберальним позиціям, а не силовій базі, чітке формулювання класифікації національних інтересів, в першу чергу за ступенем їх важливості. Неможливо залишити поза увагою той факт, що необхідно акцентувати увагу на державному управлінні національного безпекою, а також формуванні ефективних органів державного управління національною безпекою. Формування таких органів має відбуватися за усвідомлення необхідності побудови механізму балансу інтересів особи, суспільства і держави, що слугуватиме збереженню цілісності цієї системи.

Список бібліографічних посилань: **1.** Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навч. посіб. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2000. 70 с. **2.** Глобальна та національна безпека / В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянюк та ін. ; за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ при Президентові України, 2016. 784 с. **3.** Brown H. Thinking About National Security: Defense and Foreign Policy in a Dangerous World. Colorado, 1983. 288 p. **4.** Antebi L. Artificial Intelligence and National Security in Israel. Tel Aviv, 2021. 142 p. **5.** Ядуха С. Й., Лисак О. М. Національна безпека України. Її основні аспекти, принципи та загрози. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки.* 2018. № 5 (1). С. 131–136. **6.** Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія / за заг. ред. О.П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. 776 с. **7.** Єрмоленко А. Публічність як чинник громадянського суспільства в Україні за доби глобалізації // Громадянське суспільство в

Україні за доби глобалізації: ціннісно-нормативне та інституційне забезпечення його розбудови. Київ : Інститут ліберального суспільства, 2007. С. 106–117. **8.** DuMont M. Elements of national security strategy // DOCPLAYER : сайт. URL: <https://docplayer.net/183125113-Elements-of-national-security-strategy-malia-dumont.html> (дата звернення: 10.11.2022). **9.** Костенко Г. Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки : навч. посіб. Київ : ДЕМІД, 2002. 144 с. **10.** Загуменна Ю. О. Концептуалізація феномену національної безпеки в теоретико-правовій науці: особливості сучасної методології. *Форум права*. 2021. № 1 (66). С. 37–55. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4486522>.

Надійшла до редколегії 12.11.2022

Прийнята до опублікування 26.11.2022

Zahumenna Yu. O. Modern trends and conceptual approaches to understanding the essence of the concept of “national security”

In the context of existing scientific approaches, modern trends that dictate the semantic load of the concept of “national security” have been considered. The development trends of the national, first of all, legal debate surrounding the concept of “national security of Ukraine” have been demonstrated. Attention has been focused on the leading role of jurisprudence in the integration of scientific knowledge regarding national security issues. The novelty of the research consists in the formulation of a number of conclusions of both theoretical and practical nature, which should serve as a basis for determining through the prism of modern theoretical jurisprudence and national security science the phenomenon of national security on the example of modern Ukraine, improving its normative and organizational component.

Under national security, the protection of the vital interests of the individual, society and the state, legal and social values, and the way of life from a wide range of external and internal threats, different in nature, has been considered. More specific varieties of the legal definition of “security”, which correlate with it as “general” and “special” categories, are the concepts of “national security”, “state security”, “public security”, “personal security”, and derivatives from them, such as “military security”, “economic security”, “information security” and other types of security, are allocated in a separate type in numerous scientific works of Ukrainian and foreign specialists depending on the object of protection, the sphere of social relations, and the types of practical activities of various state bodies. The ways and prospects of improving the regulatory and legal provision of national security in modern conditions of Ukraine’s development have been determined. The issue of legal reform in the field of national security has gained further improvement, namely, that it provides planned, scientifically based, socially acceptable and justified changes: 1) in legislation that guarantees national security and protects national interests; 2) in the structure, organization and activity of state authorities and other entities responsible for ensuring national security, in the system of their functions and powers, as well as in the ways (forms, methods) of their implementation; 3) in the qualitative strengthening of the state of security of the entire array of social relations, centered around national security and covered by the object of the reform, from external and internal, real and potential threats. Therefore, the reform of national security appears in the

unity of three components: normative and legal (regulatory), management (subject) and object (change in the sphere of social relations in the field of national security).

Key words: national security, war, armed aggression, legal regime, martial law, security legal relations, security legislation.

